

Edita Fundación Paulino
Torras Domènech 1970

ITINERA DIGITAL

Gaceta sobre Derechos Humanos y Migraciones

OCTUBRE 2011

Itinera digital pone a disposición de sus lectores la Circular 1/2011 sobre extranjería en los centros penitenciarios de Cataluña, aprobada por la Dirección General de Servicios Penitenciarios de la Generalitat de Cataluña. Se trata de un documento extenso (40 páginas) y de gran interés (que deroga las circulares anteriores en aquello que la contradigan), que se reproduce prácticamente en su integridad.

Como se indica en la introducción de la Circular, la variable extranjería en el ámbito penitenciario ha adquirido gran relevancia debido fundamentalmente a dos factores: el aumento constante de la población reclusa extranjera y, correlativamente, los problemas para la reintegración y reinserción de estas personas internas. En la mayoría de los casos – afirma la Circular “hay un claro impedimento legal de articular dinámicas de intervención compatibles entre el mandato legislativo de reintegración social y el marco normativo sobre extranjería”.

La Circular señala como objetivos los siguientes:

1. Mejora de la recogida e informatización de los datos relevantes de las personas internas extranjeras;
2. Definición de las peculiaridades de los objetivos de trabajo con las personas internas extranjeras en relación con su reinserción, gestión de documentos, expulsiones, contactos consulares;

3. Mejora de la información que se facilita a las personas internas extranjeras y concreción de programas individuales de tratamiento con objetivos de futuro adaptados a su situación real de inserción, de modo que puedan construir su futuro con realismo;

4. Favorecer un buen clima de convivencia y prevenir conflictos, por medio de la promoción de relaciones interculturales, de forma que se eviten los espacios que puedan dar origen a subculturas jerárquicas o violentas no deseables;

5. Evitar el aislamiento social de la persona extranjera, especialmente en aquellos casos en los que no resulta viable la aprobación de permisos de salida, mediante el establecimiento de redes de voluntariado, utilización de tecnologías de la información y la comunicación (Internet, videoconferencia,...);

6. Mejora de la coordinación con las autoridades judiciales, policiales y administrativas;

7. Facilitación de la formación y especialización del personal penitenciario.

Asimismo establece como principios orientadores de la intervención en materia de extranjería en los centros penitenciarios de Cataluña los principios de: reinserción, acogida, individualización, universalidad de derechos y deberes, respeto de la diversidad, e información.

CIRCULAR 1/2011 SOBRE ESTRANJERIA ALS CENTRES PENITENCIARIS DE CATALUNYA. DEPARTAMENT DE JUSTÍCIA DIRECCIÓ GENERAL DE SERVEIS PENITENCIARIS. GENERALITAT DE CATALUNYA

CIRCULAR 1/2011 SOBRE ESTRANJERIA ALS CENTRES PENITENCIARIS DE CATALUNYA	1-11
---	------

INTRODUCCIÓ

Al llarg de la darrera dècada, la població estrangera a l'Estat espanyol, i a Catalunya en particular, ha experimentat un creixement extraordinari. El sistema penal en el seu conjunt, però sobretot el sistema penitenciari, determinat per les condicions socioeconòmiques i d'absorció de la població immigrant als països europeus, ha experimentat una transformació profunda. L'Estat espanyol és el tercer país d'Europa amb major quantitat de població reclusa estrangera. Les previsions apunten que l'any 2011

aquesta població serà superior al 45% del total, fins a tal punt que el percentatge de població estrangera en els centres penitenciaris de Catalunya és en l'actualitat un dels més elevades d'Europa.

En tots els sistemes penals europeus es donen dues dades constants en relació amb la població estrangera: d'una banda, se li aplica més presó preventiva que a la població nacional, i de l'altra, se li apliquen menys mesures penals alternatives. Però, s'ha de dir que el que marca la diferència a l'hora d'explicar aquestes tendències no són les variables de perfil criminològic ni

personal, sinó les variables legals associades a la condició d'estranger i les variables socials pròpies de la manca de disponibilitat de mitjans propis o de suport extern.

Per tant, és evident que la variable estrangeria en l'àmbit penitenciari ha adquirit molta rellevància en els últims anys, principalment a causa de dos factors: increment constant de la població reclusa estrangera i, correlativament, els problemes per a la reintegració i reinserció d'aquestes persones internes en el marc del complex context legal que genera la nombrosa legislació en matèria d'estrangeria. En la majoria dels casos existeix un clar impediment legal d'articular dinàmiques d'intervenció incompatibles entre el mandat legislatiu de la reintegració social i el marc normatiu sobre estrangeria.

Per pal·liar aquesta situació han estat diverses les actuacions que s'han implementat des de l'Administració competent en matèria d'execució penal. Destaquen, entre d'altres, el Programa marc d'educació per a la convivència en la diversitat, el Programa de mediació intercultural, la Instrucció per a l'atenció religiosa, els serveis d'assessorament jurídic per a persones internes estrangeres, el Programa pilot de creació de microempreses, el Programa d'acompanyament per a joves d'origen immigrant, la Subcomissió d'Immigració de la CIRSO, les comunitats de pràctica de juristes i de treballadors/es socials, el grup de treball intercentres, els programes d'ajuda a interns/es i famílies, així com els recursos subvencionats pel centre directiu per a oferir acollida en permisos, llibertat condicional i/o llibertat definitiva per manca de xarxa familiar o relacional.

Però, la realitat penitenciària és canviant i les respostes s'han d'anar adaptant i ajustant. Els canvis es relacionen amb les característiques de la població interna, amb les conjuntures socials globals i, de manera destacada, amb les modificacions legals que les afecten. En aquest sentit, en els darrers anys s'han produït diversos canvis normatius importants: la Llei orgànica 2/2009, d'11 de desembre, de reforma de la Llei orgànica 4/2000, d'11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social, i la publicació el passat 30 d'abril del Reial decret 557/2011, de 20 d'abril, pel qual s'aprova el Reglament d'aquesta Llei orgànica; la promulgació l'any 2006 de l'Estatut d'autonomia de Catalunya que incorpora com a competències de la Generalitat l'acollida i la integració de les persones estrangeres immigrades; la promulgació del Decret 329/2006, de 5 de setembre, pel qual s'aprova el Reglament d'organització i funcionament dels serveis d'execució penal a Catalunya; la signatura, en data 19 de desembre de 2008, del Pacte nacional per a la immigració, en l'elaboració del qual ha participat el Departament de Justícia i en el qual es fa referència a actuacions que es duran a terme en l'àmbit penitenciari durant el període 2009-2012, la promulgació de la Llei 10/2010, de 7 de maig, d'acollida de les persones immigrades i de les retornades a Catalunya i, finalment, la Llei orgànica 5/2010, de 22 de juny, per la qual es modifica el Codi penal (a l'annex núm. 9 es presenta un recull de la normativa que afecta les persones internes estrangeres sotmeses a una pena o mesura d'execució penal).

Les successives reformes de la legislació d'estrangeria i en matèria penal, i en concret l'última modificació del Codi penal, aposten clarament per les polítiques de retorn als països d'origen i/o residència de les per-

sones estrangeres que hagin comès algun delictes i, en especial, de totes aquelles que no tenen regularitzada la seva situació administrativa a Espanya.

No es pot oblidar, però, el diferent estatus jurídic de les persones estrangeres d'origen comunitari, a les quals s'aplica un règim jurídic específic, basat en el principi de no-discriminació per raó de nacionalitat, que fa que, a la pràctica, les persones ciutadanes europees quedin força assimilades a les espanyoles quant al gaudiment dels drets fonamentals. Aquesta circumstància, en l'àmbit del tractament de la població reclusa estrangera comunitària, condueix al fet que les diferents intervencions que l'Administració penitenciària duu a terme amb aquest col·lectiu s'adrecin a donar més èmfasi a determinats programes i mecanismes d'excerceració en detriment d'uns altres.

Perquè el marc legal que enquadra l'activitat penitenciària sigui efectiu i poder pal·liar l'aparent contradicció entre els objectius de les normes que l'afecten, cal dur a terme una sèrie d'accions concretes que permetin a l'Administració penitenciària donar una resposta ajustada a la realitat normativa i social existent.

Per una banda, cal millorar els mecanismes d'identificació de les persones internes estrangeres. Això no és un tema d'importància menor, ja que un adequat consentiment i una informació veraç i certa de les dades identificatives de les persones recluses – també de les socials, familiars, econòmiques, etc.– és la base primordial sobre la qual s'ha de fonamentar la intervenció penitenciària, present i futura, amb aquestes persones per assolir la finalitat de reinserció de la pena privativa de llibertat, sota un principi d'igualtat o no-discriminació i que, en darrer terme, ha de coadjuvar a concretar i implementar el mecanisme o via d'excerceració més adient en cada cas.

Per una altra, per poder treballar d'una manera més efectiva i eficaç, sobre la base de la informació i la documentació de què es disposi en cada cas, esdevé cabdal que des de bon inici, la institució faciliti a la persona estrangera la informació adequada i es treballin d'una manera conseqüent en cada cas les possibilitats existents, de manera que es generin unes expectatives ajustades quant a les possibilitats o no de regularització de la seva situació administrativa a Espanya i, si escau, de retorn als seus països d'origen o residència.

Una eina primordial, doncs, que ha de determinar tant la intervenció dels/de les professionals com els objectius a assolir en cada cas, és la col·laboració activa de les persones recluses estrangeres. En aquest sentit, a partir de la informació obtinguda relativa a les circumstàncies que envolten aquestes persones, cal fomentar de manera decidida la seva participació activa en el disseny i desenvolupament dels programes i de les intervencions que siguin adients en cada cas, ja que amb el consentiment exprés de la persona penada les diferents vies de retorn al seu país d'origen o de residència que s'estableixen al nostre ordenament jurídic semblen molt més nítides i efectives.

De fet, des de la mateixa Fiscalia General de l'Estat i de la doctrina del Tribunal Constitucional, a l'empара de la normativa legal vigent fins a la reforma operada en el Codi penal en el mes de juny de 2010, s'entenia que per expulsar una persona penada estrangera, quan aquesta no havia estat disposada en la sentència condemnatòria, calia una sol·licitud de la persona inte-

ressada en aquest sentit, als efectes d'evitar situacions mancades de les degudes garanties constitucionals (en aquest sentit, Sentència del Tribunal Constitucional 145/2006, de 8 de maig, entre d'altres).

Tot i no tractar-se d'una exigència legal, aquesta voluntat manifesta de la persona interessada continua essent un element fonamental per a assolir les finalitats imposades a l'Administració penitenciària en el marc de la política d'estrangeria i la política criminal actualment vigents, i evita, a més, que es produeixin situacions de greuge o d'indefensió de la població reclusa estrangera tant durant el compliment de la condemna imposada, com un cop finalitzada aquesta, que puguin abocar a futures situacions de reincidència delictiva.

Finalment, cal advertir que, de conformitat amb la disposició transitòria primera de la Llei orgànica 5/2010, de 22 de juny, abans esmentada, les disposicions d'aquesta norma s'han d'aplicar a aquelles persones internes que, malgrat haver estat condemnades per la normativa anterior, aquestes els són més favorables.

En aquesta situació global, cal actualitzar els procediments d'intervenció que afecten la població reclusa d'origen estranger, motiu pel qual és procedent dictar la següent Circular.

(...)

2. PRINCIPIS ORIENTADORS DE LA INTERVENCIÓ EN MATÈRIA D'ESTRANGERIA ALS CENTRES PENITENCIARIS DE CATALUNYA

Reinserció: La reinserció és l'objectiu principal de la intervenció penitenciària amb persones recluses de nacionalitat estrangera, ja sigui a Catalunya o als països d'origen, motiu pel qual cal fomentar la seva responsabilitat social i participació.

2. Acollida: Les actuacions i intervencions adreçades a atendre les persones recluses de nacionalitat estrangera s'han d'implementar des d'una perspectiva de gènere i en igualtat de condicions, i han de girar a l'entorn de tres eixos bàsics, com són el coneixement de les llengües oficials a Catalunya, el coneixement del medi social i les normes cíviques, i la formació i l'activitat laboral.

3. Individualització: El tractament i planificació de la intervenció ha de ser individualitzada, tenint en compte les particularitats de cada subjecte. En conseqüència, la planificació de la intervenció ha de preveure tant la situació personal com la trajectòria de vida, l'entorn sociofamiliar, les possibilitats de regularització de la situació administrativa, com les de retorn al seu país.

4. Universalitat de drets i deures: les persones que compleixen penes i mesures penals, amb independència de la seva nacionalitat, són titulars dels drets i deures previstos a l'ordenament jurídic i cal garantir l'accés als serveis, prestacions i intervencions que, si escau, els corresponen.

5. Respecte a la diversitat: L'atenció a la població reclusa de nacionalitat estrangera es fonamenta en la promoció i potenciació dels factors positius de la diversitat, en el marc d'un entorn basat en el respecte als drets fonamentals de les persones i l'ordenament jurí-

dic vigent, en termes de reciprocitat, tendent a evitar l'estigmatització i exclusió de qualsevol col·lectiu.

6. Informació: La intervenció amb la població reclusa estrangera es fonamenta en la disposició d'una informació adequada i fiable relativa a la seva identificació personal, documentació, situació administrativa, tant prèvia com futura, així com de totes aquelles circumstàncies personals i socials que puguin ser d'interès per valorar les possibilitats d'integració d'aquestes persones i els itineraris a seguir.

7. Desconcentració: Cal procurar una distribució proporcionada de les persones internes d'origen estranger entre els diferents centres penitenciaris i sistemes de classificació interior, per tal d'evitar que la concentració de persones d'una mateixa nacionalitat en un mateix espai pugui suposar un factor d'exclusió.

8. Cooperació: És absolutament imprescindible dur a terme una adequada comunicació i coordinació amb els organismes i programes públics que executen competències en matèria d'estrangeria i immigració, per tal de poder dur a terme una bona política penitenciària en aquest àmbit.

9. Participació social: Cal promoure la col·laboració de les entitats d'iniciativa privada legalment constituïdes, i donar-los suport, les quals desenvolupen una tasca important i participen en projectes adreçats a la satisfacció de les necessitats de col·lectius amb major risc d'exclusió social, i en concret, el de les dones, joves i la població reclusa d'origen estranger.

3. ACTUACIONS QUAN S'INGRESSA UNA PERSONA ESTRANGERA O QUAN SE LA TRASLLADA DE CENTRE

A) Identificació i documentació

Admessa en el centre penitenciari una persona estrangera, s'han de dur a terme els diferents tràmits d'identificació, conforme a l'article 18 del Reglament penitenciari, aprovat pel Reial decret 190/1996, de 9 de febrer, (RP) i la Instrucció 2/2009, de 6 de maig, de la Direcció General de Recursos i Règim Penitenciari (DGRRP).

La identificació i documentació de la persona estrangera ha de ser un objectiu bàsic que s'ha de començar a treballar des del mateix moment de l'ingrés. Sense identificació ni documentació no hi ha una intervenció viable, i la seva existència o no ha de condicionar l'itinerari a seguir durant la seva estada a presó.

Cal entendre que una persona interna estrangera es troba documentada quan ha aportat la documentació atorgada pel seu país d'origen o residència, principalment passaport o document que n'acrediti la identitat i nacionalitat. La unitat competent ha d'introduir la nacionalitat, el tipus de document i el número corresponent al Sistema d'informació penitenciari català (SIPC) i al Sistema d'informació penitenciària (SIP) de la Secretaria General d'Institucions Penitenciàries (SGIPP).

Així mateix, a l'hora d'acceptar un/a intern/a procedent de llibertat, el personal funcionari dels departaments d'ingressos dels establiments ha de reclamar a la força conductora (mossos d'esquadra) el document de Custòdia de detinguts. Aquest document, segons l'acord signat entre el Consell General del Poder Judicial i la Direc-

ció General de la Policia del Ministeri de l'Interior¹, ha de constar obligatòriament en l'expedient personal del centre penitenciari on ingressa la persona interna.

En aquells supòsits que la persona reclusa estrangera es trobi indocumentada, la Unitat de Gestió Penitenciària (UGP) ha de sol·licitar a l'autoritat judicial de qui depengui la documentació acreditativa de la seva identitat.

En el cas que l'autoritat judicial no aporti la informació requerida, l'Àrea d'Informació i Seguretat (AIS) ha de sol·licitar a la brigada d'estrangeria de la comissaria de policia del Cos Nacional de Policia (CNP) corresponent el número d'identificació d'estranger (NIE). Aquesta petició ha d'anar acompanyada del nom i nacionalitat que la persona interna diu que té, les dades de filiació, les empremtes dactilars i la fotografia.

Rebut el NIE, l'AIS ha de comunicar-lo al centre penitenciari on està ingressat/da l'intern/a. La UGP ha d'incloure les dades en el SIPC i SIP, i el document s'ha de custodiar com la resta de documents d'identificació a l'oficina corresponent de cada centre, segons els protocols de custòdia de documentació.

Una fotocòpia de tota aquesta documentació - passaport, targeta d'identificació d'estrangers (TIE), NIE- i de la resta de documents identificatius que puguin aportar la persona interna ha de constar obligatòriament a l'expedient personal.

Amb la finalitat de facilitar-ne la gestió, l'AIS ha de revisar mensualment el llistat d'aquelles persones internes que no tinguin assignat NIE² i ha de sol·licitar a la brigada provincial d'estrangeria corresponent aquesta documentació.

S'ha d'aclarir que la disponibilitat del NIE no implica cap autorització de residència al territori espanyol. En canvi, cal tenir en compte que tot/a ciutadà/na estranger/a que té una TIE es trobava en situació regular en el moment de la seva expedició.

Quan la persona interna sigui resident legal, el/la tutor/a ha d'informar-lo sobre la necessitat de conèixer i comunicar els terminis de caducitat de l'autorització de residència i treball que tingui vigent. El/la tutor/a s'ha d'encarregar d'informar l'equip multidisciplinari de les necessitats de fer gestions relacionades amb la renovació o l'obtenció de la documentació, per tal que es puguin disposar les mesures necessàries per dur a terme les tramitacions. La necessitat de no deixar passar els terminis en la renovació d'autoritzacions de residència i treball resulta especialment important quan la persona interna es troba en situació preventiva, moment en què s'incrementen les possibilitats legals per aconseguir la renovació de la seva documentació.

B) Informació que s'ha d'oferir a l'intern/la interna

A una persona estrangera procedent de la llibertat, quan ingressa en un centre penitenciari, ja sigui en situació preventiva o penada, se l'ha d'informar:

a. Del dret que té com a ciutadà/na estranger/a a comunicar-se amb les autoritats diplomàtiques o consulars del seu país i al fet que es comuniqui a aquestes autoritats el seu ingrés a presó (de conformitat

amb l'article 15.5 del RP).

A tal efecte, en el moment de l'ingrés, el/la funcionari/ària ha de lliurar a la persona interna el document del model previst al SIPC, mitjançant la signatura del qual aquesta autoritza o no a la direcció del centre per informar a les autoritats consulars del seu país.

Aquesta autorització es pot reconsiderar per escrit, en un sentit o un altre, amb posterioritat a l'ingrés.

Qualsevol sol·licitud d'informació de les autoritats diplomàtiques o consulars s'ha de trametre al centre directiu, que s'ha d'encarregar de coordinar les relacions amb aquestes autoritats.

b. L'educador/a (article 20 RP) ha de facilitar a la persona interna estrangera, en el termini màxim de 5 dies des de l'ingrés, un full informatiu on consti, de forma breu, el dret que li assisteix, en virtut de l'article 52.2 del RP, a ser informada sobre les diferents possibilitats que té de sol·licitar que s'apliquin els tractats internacionals subscrits per Espanya³ per al trasllat a altres països de persones condemnades o mesures que afectin la seva situació processal i penitenciària (substitució de les penes imposades o que s'han d'imposar per la mesura d'expulsió del territori nacional, en els casos i en les condicions previstes per les lleis). També se li ha de facilitar l'adreça i telèfon de la seva representació diplomàtica acreditada a Espanya.

En els procediments destinats a donar informació a les persones estrangeres, s'han de potenciar uns instruments informatius (escrits, personals, audiovisuals, digitals) que tinguin presents les particularitats lingüístiques i culturals, per tal d'assegurar que la comprensió sigui realment efectiva.

Malgrat l'especial incidència de les accions informatives en el moment de l'ingrés, aquestes tenen un caràcter continuat i permanent, de manera que les persones de nacionalitat estrangera han de poder tenir coneixement dels eventuais canvis que puguin afectar les seves situacions personals en cada moment. En aquest sentit, el/la tutor/a de referència de la persona interna estrangera ha d'assegurar, en coordinació amb el/la jurista i el/la treballador/a social de l'equip multidisciplinari, que la persona interna entén les seves possibilitats respecte a les formes de compliment de condemna establertes més endavant en aquesta Circular (expulsió, compliment al país d'origen, classificació i sortides, accés al treball penitenciari, accés a medi obert...)

C) Recollida de dades personals i socials

Quan una persona estrangera ingressi en un centre penitenciari, el/la treballador/a social ha de procedir, d'acord amb l'article 20 del RP, a la recollida específica de les seves dades.

Especialment, ha d'integrar a la fitxa les dades socials relatives a:

1. Vinculació familiar a l'Estat espanyol i especialment a Catalunya.
2. Temps de permanència en l'Estat espanyol i especialment a Catalunya.
3. Indicadors d'arrelament⁵.
4. Experiència laboral demostrable al territori espanyol.

5. Situació de regularitat, especificant si hi ha permís d'estada, residència temporal, residència permanent.
6. Expedient d'expulsió.
7. Motius del fet migratori.

D) Comunicació a les autoritats

El/la directora/a del centre penitenciari, mitjançant la UGP, a més a més de les comunicacions habituals a les autoritats corresponents, ha de donar trasllat de l'ingrés de la persona interna estrangera al fiscal delegat d'estrangeria de la fiscalia provincial corresponent⁶ (en relació amb l'article 27 del RP) quan ingressi com a penada.

Així mateix, l' AIS ha de donar trasllat a la brigada d'estrangeria de la comissaria de policia corresponent del CNP, dins dels 5 dies posteriors a l'ingrés, de les dades personals de les persones estrangeres que hagin ingressat a presó procedents de llibertat. En aquest cas, en el mateix ofici, ha de demanar informació sobre la situació a Espanya de l'intern/a i sobre la possible incoació o existència d'expedients d'expulsió i, si escau, sobre l'estat de tramitació en què es troben. Així mateix, s'ha de sol·licitar, en el mateix acte, el NIE7. Aquesta mateixa comunicació s'ha de dur a terme quan una persona interna estrangera en situació preventiva passi a la situació de penada.

Una vegada que l' AIS rebi aquesta informació, l'ha de comunicar al centre penitenciari corresponent.

E) Trasllat de centre penitenciari d'una persona interna estrangera

Tota persona estrangera que sigui traslladada d'un centre penitenciari a un altre té el dret a comunicar el nou ingrés a les autoritats diplomàtiques del seu país d'origen, a la seva família i al seu advocat, en els termes esmentats a l'article 41.3 del RP.

El trasllat de la persona interna estrangera a un altre centre penitenciari no interromp els tràmits iniciats per a l'obtenció o renovació de la seva documentació, i qualsevol documentació que es rebi en el centre d'origen s'ha de trametre al centre on es trobi la persona interessada.

Quan es dugui a terme un trasllat per al compliment de condemna a un centre penitenciari ubicat en una altra província, les direccions dels centres penitenciaris, el d'origen i el de destinació, han d'informar les comissaries provincials de policia d'aquest trasllat.

F) Notificació de la defunció de persones internes estrangeres

El/la directora/a del centre penitenciari, en virtut de l'article 12.2.k del Reglament d'organització i funcionament dels serveis d'execució penal a Catalunya, aprovat pel Decret 329/2006, de 5 de setembre, ha de disposar el que calgui per comunicar immediatament la mort, malaltia o accident greu de la persona interna estrangera al familiar més pròxim o a la persona designada per aquesta, i, per extensió, a les autoritats diplomàtiques del país de la seva nacionalitat.

4. ACTUACIONS EN EL MOMENT DE LA LLIBERTAT

L' AIS ha de comunicar immediatament a la brigada d'estrangeria de la comissaria provincial de policia del CNP que correspongui l'excarceració d'una persona interna estrangera que es trobi en situació de presó preventiva.

Així mateix, i en relació amb l'article 256.4 del Reial decret 557/2001, de 20 d'abril, pel qual s'aprova el Reglament de la Llei orgànica 4/2000, d'11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva reintegració social (RLOE) pel que fa les persones internes penades, l' AIS ha de notificar a l'oficina d'estrangeria i a la comissaria provincial de policia que correspongui, amb 3 mesos d'antelació, la llibertat definitiva de les persones internes estrangeres a efectes de la seva possible expulsió.

5. L'EXPULSIÓ DE PERSONES INTERNES ESTRANGERES ALS SEUS PAÏSOS D'ORIGEN O RESIDÈNCIA

A) El procediment d'expulsió

Als expedients personals de les persones internes estrangeres s'ha de fer constar si se'ls ha incoat expedient d'expulsió administrativa o judicial, així com, si escau, l'estat de tramitació en què es trobi. Així mateix, s'ha d'anotar aquesta dada al SIPC.

Tal i com s'ha establert a l'apartat sobre "Comunicació a les autoritats", és l' AIS la unitat encarregada de coordinar amb l'autoritat governativa qualsevol tipus d'actuació en aquesta matèria.

Qualsevol tràmit d'expulsió que sigui notificat directament al centre penitenciari s'ha de comunicar immediatament a l' AIS, adjuntant-hi la documentació de referència.

B) Actuacions quan s'ha disposat expulsió

a) Persones preventives estrangeres amb expulsió administrativa autoritzada pel jutge del qual depenen (art. 57.7 LOE)

L'article 57.7.a de la LOEx estableix que una persona estrangera que tingui obert un expedient administratiu d'expulsió i alhora es trobi processada o inculpada en un procediment judicial per delictes o falta, per al qual es prevegi una pena privativa de llibertat inferior a sis anys de condemna, l'autoritat governativa ha de sol·licitar al jutge que, amb l'audiència prèvia del ministeri fiscal, resolgui en el termini de tres dies l'expulsió del territori nacional. S'hi afegeix, igualment, que si està subjecte a diferents processos, l'autoritat governativa ha de demanar autorització a tots ells.

Per tant, quan una persona interna estrangera es trobi ingressada en un centre penitenciari en qualitat preventiva, ha de ser la mateixa autoritat governativa qui ha d'instar el procediment d'expulsió davant l'autoritat judicial de qui depengui.

La UGP ha de remetre còpia de la resolució judicial a l' AIS i aquesta, a la vegada, ha de notificar aquesta resolució a la brigada d'estrangeria corresponent, adjuntant-hi tota la documentació acreditativa de la identitat de la persona interna. En el cas que la persona interna estigui indocumentada, l' AIS ha de remetre les

empremtes decadaltilars i la fotografia i sol·licitar el NIE.

El centre penitenciari ha de comunicar immediatament a l' AIS qualsevol circumstància que pugui afectar el tràmit d'expulsió, així com, si és possible, l'escrit d'al·legacions que pugui presentar la persona interna.

Finalment, en cas que la persona interna estrangera tingui altres causes preventives o penades, la UGP ha de comunicar aquesta situació a l'autoritat judicial que hagi autoritzat l'expulsió. Igualment, s'ha de comunicar l'existència d'una resolució judicial d'expulsió a la resta d'autoritats judicials a disposició de les quals es trobi la persona interna estrangera.

b) Persones penades estrangeres per a les quals s'ha substituït en sentència la pena inferior a sis anys per expulsió (art. 89.1 del Codi penal)

i) Pena única

La UGP ha de comunicar a l' AIS la substitució de la pena per expulsió, adjuntant-hi còpia del testimoniatge de sentència i, si escau, de la interlocutòria de substitució. L' AIS és la unitat encarregada de controlar i coordinar l'execució de la mesura d'expulsió.

i en el termini d'un mes des de la comunicació per part del tribunal sentenciador de la interlocutòria d'expulsió, la brigada d'estrangeria de la policia nacional no informa sobre la viabilitat de l'expulsió o comunica que no es pot dur a terme per qualsevol motiu, l' AIS ha d'informar al centre penitenciari on roman ingressada la persona interna, per tal que des de la UGP s'informi al jutjat o tribunal sentenciador d'aquesta circumstància, així com de la continuació en el compliment de la pena substituïda.

Així mateix, en aquest últim supòsit, s'ha de notificar al Ministeri Fiscal, mitjançant el fiscal delegat d'estrangeria de la fiscalia provincial corresponent, el compliment de la pena substituïda, tal i com determina l'article 27 del RP.

ii) Concurrència de condemnes

En el cas de concurrència de condemnes amb pena privativa de llibertat, i atesa la complexitat del procediment, l' AIS en primer lloc ha de sol·licitar a la brigada d'estrangeria de la policia nacional que indiqui la possibilitat real d'execució de l'expulsió acordada.

Si l'expulsió es pot dur a terme, l' AIS ho ha de comunicar al centre penitenciari on romanguí ingressada la persona interessada perquè aquest informi a la resta dels tribunals sentenciadors per als compleix condemna que s'ha disposat la substitució de la pena per l'expulsió del territori nacional en una de les causes penades, a fi i efecte que es pronunciïn sobre si substitueixen les penes imposades per la mesura d'expulsió. Seria convenient adjuntar a la comunicació per als diferents tribunals la sol·licitud de la persona interna estrangera de substitució de les penes per l'expulsió.

En el cas que tots els tribunals acordin la substitució de les penes respectives per l'expulsió, s'ha d'informar el JVP corresponent i l' AIS, que s'ha d'encarregar de

coordinar-ne l'execució.

En el cas que les penes estiguin acumulades, totes les comunicacions i sol·licituds s'han de dur a terme amb l'últim tribunal acumulador.

En el supòsit que algun dels jutjats o tribunals no resolgui la substitució de la pena per expulsió del territori, s'ha de comunicar aquesta circumstància a la resta de tribunals sentenciadors i al JVP.

En el cas que no es pugui executar l'expulsió, la junta de tractament ha d'elevat proposta de classificació de la persona penada estrangera en el termini de dos mesos des de la recepció del testimoniatge de sentència. Si un cop elevada aquesta proposta es dugués a efecte l'expulsió, s'ha de comunicar al Servei de Classificació.

Una vegada sigui excarcerada la persona interna estrangera, se l'ha de donar de baixa en el SIPC i en el SIP per "expulsió del territori nacional".

c) Persones penades estrangeres a les quals s'ha substituït en sentència la pena per expulsió en accedir al tercer grau o al compliment de les ¾ parts (art. 89.5 del Codi penal)

i) Pena única

Quan en la sentència, o durant l'execució de la pena, s'acordi l'expulsió del territori nacional en accedir la persona penada al tercer grau de tractament, la junta de tractament ha de tenir en compte aquesta previsió per, si escau, elevar proposta de progressió a aquests efectes.

En aquests supòsits, un cop sigui ferma la resolució de classificació o progressió a tercer grau de tractament, s'ha de comunicar aquesta circumstància a l' AIS, adjuntant-hi còpia del testimoniatge de sentència i de la resolució de classificació i/o progressió.

Pel que fa a l'expulsió del territori nacional en complir les ¾ parts de la condemna, l' AIS ha de notificar aquesta circumstància a l'autoritat governativa, a través de la brigada d'estrangeria de la comissaria de policia de referència, si és possible amb una antelació mínima de 3 mesos, adjuntant-hi còpia del testimoniatge de sentència, per tal que es pugui executar l'expulsió del territori nacional en el moment que es compleix aquesta data.

Així mateix, la UGP també ha de comunicar aquesta circumstància al fiscal delegat d'estrangeria de la fiscalia provincial corresponent.

Si en al termini dels tres mesos de la comunicació de la data de ¾ parts o de la resolució de classificació i/o progressió a tercer grau, la brigada d'estrangeria de la policia nacional no informa sobre la possibilitat de dur a terme l'expulsió o que aquesta no es pot dur a terme per qualsevol motiu, l' AIS ha de notificar aquesta circumstància al centre penitenciari on romanguí la persona interessada, que ha d'informar el jutjat o tribunal sentenciador d'aquest fet així com de la continuació en el compliment de la pena substituïda.

ii) Concurrència de condemnes

En el cas que hi hagi concurrència de condemnes privatives de llibertat, i un cop la brigada provincial

d'estrangeria de la policia nacional informi que l'expulsió acordada es pot dur a terme, s'ha de comunicar a la resta de jutjats o tribunals sentenciadors per als quals la persona estrangera està complint condemna -tant si aquestes estan o no refoses- que té una causa penada en la qual s'ha disposat la substitució de la pena per expulsió del territori nacional un cop accedeixi al tercer grau o a la data de les $\frac{3}{4}$ parts de la condemna, per tal que es pronunciïn sobre la substitució o no de les penes imposades per la mesura d'expulsió.

En el cas que les penes estiguin acumulades, totes les comunicacions i sol·licituds es duren a terme a l'últim tribunal acumulador.

En el cas que tots els tribunals resolguin substituir les penes respectives per la mesura d'expulsió del territori, se n'ha d'informar l' AIS, que és l'encarregada de coordinar-ne l'expulsió.

En el supòsit que algun dels tribunals no resolguin la substitució de la pena per expulsió del territori, s'ha de comunicar aquesta circumstància a la resta de tribunals sentenciadors i a l' AIS.

De totes les actuacions realitzades s'ha de donar compte al JVP corresponent.

Una vegada que la persona interna sigui excarcerada, se l'ha de donar de baixa en el SIPC i en el SIP, per "expulsió del territori nacional".

C) Actuacions quan en sentència no s'ha substituït la pena o una part per expulsió

Examinats els motius de la no-substitució de la pena per l'expulsió que constin al testimoniatge de sentència, s'han de seguir les pautes d'actuació per al compliment de la condemna establertes a l'apartat VI d'aquesta Circular, tenint en compte les previsions establertes al CP, substancialment a l'article 89 d'aquesta norma.

D'acord amb l'apartat primer del precepte esmentat, per al cas de penes inferiors als sis anys, el jutge o tribunal sentenciador ha de substituir en sentència, o en interlocutòria posterior, la pena imposada per l'expulsió del territori espanyol a persona estrangera no resident legalment a Espanya, llevat que, amb l'audiència prèvia de la persona penada, del Ministeri Fiscal i de les parts personades, de manera motivada, apreciï raons que justifiquin el compliment de la condemna en un centre penitenciari a Espanya.

Segons l'apartat cinquè del mateix article, a instàncies del Ministeri Fiscal, i amb l'audiència prèvia de la persona penada i de les parts personades, el jutge o tribunal ha d'acordar en sentència, o en fase d'execució, l'expulsió de la persona estrangera no resident legalment a Espanya, que hagi de complir o estigui complint qualsevol pena privativa de llibertat, per al cas que aquesta accedeixi al tercer grau de tractament penitenciari o complertes les $\frac{3}{4}$ parts de la condemna, llevat que, com en el cas anterior, s'apreciïn raons que en justifiquin el compliment a Espanya.

De la lectura dels apartats primer i cinquè de l'article 89 del CP, se'n desprèn, per tant, tret del supòsit d'expulsió al compliment de les $\frac{3}{4}$ parts de la condemna, que perquè el jutge o tribunal sentenciador resolgui la substitució de la pena per l'expulsió del territori nacional, bé d'ofici, bé a instàncies del Ministeri Fiscal,

no és imprescindible el transcurs de cap límit temporal en l'execució de la pena. No obstant això, és habitual que, amb caràcter general, els tribunals exigeixin el compliment com a mínim de la meitat de la pena imposada per acordar-ne l'expulsió, atès que amb aquest temps de compliment s'entén que s'han assolit les diferents finalitats de la pena privativa de llibertat.

Igualment, tot i que no és una exigència legal, resulta aconsellable comptar amb la voluntat expressada de la persona interna de sol·licitar la substitució de la pena imposada per l'expulsió del territori nacional o de retorn al seu país d'origen i/o residència.

Cal tenir present que a priori tenen residència legal les persones nacionals dels estats membres de la Unió Europea i d'altres estats que són part de l'Acord sobre l'espai econòmic europeu, així com els seus familiars, cònjuge, descendents menors de 21 anys i ascendents que visquin al seu càrrec, i els familiars de ciutadans espanyols.

Així mateix, no escau la substitució de la pena per expulsió quan es tracti de persones condemnades per algun dels delictes previstos en l'article 89.7 del CP (interns/es estrangers/es condemnats/des per la comissió dels delictes dels articles 312.1, 313.1 i 318 bis del CP, relatius a tràfic il·legal de persones i la seva explotació laboral). En aquests casos, s'ha de dur a terme l'expulsió una vegada que s'hagi complert la pena privativa de llibertat.

Per tenir un control efectiu de les persones internes susceptible de retorn al seu país d'origen o residència, cada mes la UGP ha de facilitar al/a subdirector/a de tractament un llistat de persones internes estrangeres penades susceptibles de ser expulsades, amb una previsió de compliment de la meitat i $\frac{3}{4}$ parts de la condemna a tres mesos vista, per tal que els equips multidisciplinaris corresponents treballin amb les persones interessades la possible substitució de la pena per l'expulsió.

Seguidament, en qualsevol cas, i amb la valoració prèvia dels casos que corresponguin per part de l'equip multidisciplinari, s'ha d'iniciar el tràmit següent:

La UGP ha d'enviar al fiscal delegat d'estrangeria de la fiscalia provincial corresponent un informe específic del/de la jurista i del/de la treballadora social en relació amb la situació processal, penal, penitenciària i social de la persona interna, en ares a plantejar a l'autoritat judicial la substitució de la pena per l'expulsió. Juntament amb aquest informe, cal adjuntar, en funció de cada cas, aquella documentació que resulti oportuna per sustentar la petició de substitució, així com, si escau, la resolució classificatòria de tercer grau de tractament. Igualment, cal que s'adjunti la sol·licitud de la persona interna estrangera de substitució de la pena per l'expulsió o de la voluntat de retornar al seu país d'origen i/o residència, quan així ho hagi sol·licitat.

S'ha de seguir aquest procediment per a totes les persones internes penades estrangeres, tant per l'antic com pel nou CP.

Durant tot el procés de tramitació de la petició de substitució de la resta de la pena per l'expulsió, s'han d'adoptar totes les mesures necessàries per assegurar el compliment de la possible resolució d'expulsió i evitar qualsevol situació que la pugui posar en risc.

En el cas que l'autoritat judicial resolgui la substitució de la resta de la pena per l'expulsió, s'ha d'enviar una còpia de la resolució judicial a l' AIS, que s'ha d'encarregar de coordinar l'execució de l'expulsió. Si aquella no resol la substitució de la pena per la mesura d'expulsió, la junta de tractament ha de revisar, si escau, la classificació de la persona interna.

S'ha de donar compte de totes les actuacions realitzades al JVP corresponent i a l' AIS.

D) Expulsió administrativa al compliment de la condemna (article 26 del RP i article 57.2 de la LOE)

Amb una antelació de tres mesos o en el moment de sol·licitar la proposta de llibertat definitiva de les persones penades estrangeres subjectes a mesura d'expulsió posterior al compliment de la condemna, l' AIS s'ha d'encarregar de notificar la data previsible d'extinció de la condemna a la brigada d'estrangeria de la comissaria de policia, perquè proveeixi el que sigui necessari d'acord amb la legislació d'estrangeria vigent.

E) Trasllet de persones estrangeres condemnades als seus països d'origen, per a continuar complint la seva condemna pel Conveni d'Estrasburg i altres convenis bilaterals

El compliment de condemna en el mateix país, conforme al Conveni d'Estrasburg¹⁶ i a altres convenis bilaterals vigents en aquesta matèria, té com a finalitat principal afavorir la reinserció social, sense oblidar l'efecte humanitzador en l'execució. Així, aquests instruments permeten que les persones condemnades a penes privatives de llibertat en un país diferent del seu es traslladin al seu país d'origen per continuar complint la condemna que se'ls ha imposat, sempre que ambdós estats siguin part al Conveni.

L'article 4.1 del Conveni d'Estrasburg determina que "...qualsevol condemnat a qui pugui aplicar-se el Conveni haurà d'estar informat per l'Estat que condemna del seu tenor"¹⁷. D'acord amb això, s'ha de procurar que la persona interna que pugui estar inclosa en aquest supòsit estigui informada de la possibilitat de sol·licitar l'aplicació d'aquesta normativa.

Per iniciar el procediment, s'han de tenir en compte els següents requisits:

- no tenir cap causa en situació de preventiva
- que el temps restant pendent de compliment de condemna sigui superior a 6 mesos
- voluntarietat de la persona interna.

Així, una vegada que la persona interessada manifesti la seva voluntat de continuar el compliment de la condemna en el seu país d'origen, s'ha de comunicar aquest fet a l' AIS, i la UGP ha d'enviar a la Subdirecció General de Cooperació Jurídica Internacional, del Ministeri de Justícia, la documentació següent:

1. Sol·licitud de la persona interna,
2. Acord de la junta de tractament,
3. Còpia del/s testimoniatge/s de sentència,
4. Interlocutòria de fermesa de la/les sentència/es,

5. Certificat del temps que li resta per complir de la/es condemna/es,

6. Liquidació judicial de condemna/es,

7. Informe jurídic penitenciari on consti:

- responsabilitats pendents (incloses procediment o resolució d'extradició) i situació en què es troben,

- data prevista de compliment de condemna/es, aplicant els beneficis penitenciaris en vigor que corresponguin,

- dates de compliment de les 2/3 i 3/4 parts i llibertat definitiva,

- grau i data d'efectes de la classificació i última revisió de grau de tractament,

- en cas d'existir expedient de llibertat condicional en tramitació, estat de l'expedient.

Una vegada enviada la sol·licitud i la resta de la documentació, s'ha de comunicar qualsevol modificació en la situació de la persona interna que pugui afectar la tramitació de l'expedient de trasllat (nova condemna, aprovació d'indult, renúncia de la persona interna, nova responsabilitat pendent, etc.).

Un cop el Consell de Ministres hagi resolt l'expedient de sol·licitud de trasllat per al compliment de condemna en un altre país, la Subdirecció General de Cooperació Jurídica ho ha de comunicar al centre penitenciari. La UGP de l'establiment, a banda de fer les anotacions pertinents a l'expedient personal de la persona interna, ho ha de comunicar al centre directiu i a l' AIS per a fixar la data i lliurament de la persona interessada. Finalment, s'ha d'anotar el motiu de l'excarceració al SIPC i al SIP.

S'ha de donar compte de la resolució de l'expedient al JVP corresponent.

F) Compliment de la llibertat condicional al país de residència (articles 90 i 91 del CP i article 197 del RP)

Els equips multidisciplinaris dels centres penitenciaris han d'utilitzar aquesta possibilitat legislativa com una de les vies que cal potenciar especialment en l'itinerari de sortida de les persones internes estrangeres. S'ha de tenir en compte que, en aquest cas, és preceptiva la conformitat prèvia de la persona interna per tal que es pugui elevar al JVP corresponent una proposta de llibertat condicional per gaudir al país d'origen o residència. La iniciativa d'aquesta opció correspon tant als/a les professionals de l'Administració penitenciària com a la mateixa persona interna i, per això, cal informar i conscienciar la població interna estrangera sobre els beneficis de poder utilitzar aquesta via de retorn.

Una vegada la persona interna ha expressat per escrit la seva conformitat, dos mesos abans del compliment de la data de les 3/4 parts o, si escau, de les 2/3 parts de la condemna, conforme als articles 192 i següents del RP, s'ha d'elevar l'expedient de llibertat condicional de la persona interna estrangera al JVP, adjuntant-hi la petició expressa de la persona interessada.

Així mateix, d'acord amb l'apartat 2n de l'article 197 del RP, per poder donar compliment a allò que s'estableix a l'article 89 del CP amb antelació suficient, les propostes de llibertat condicional de persones pe-

nades estrangeres s'han de comunicar al Ministeri Fiscal, adjuntant-hi un resum de la seva situació penal i penitenciària en el qual han de constar expressament les dates de compliment dels 2/3 i 3/4 parts de la condemna o condemnes.

A més a més de la documentació establerta a l'article 195 del RP, en el cas de persones internes estrangeres s'ha de tenir cura d'adjuntar a l'expedient de llibertat condicional el següent:

- Còpia del passaport o document acreditatiu de la nacionalitat de la persona interna. En el cas de no tenir documentació acreditativa o si aquesta no està en vigor, s'han de dur a terme les gestions oportunes amb el consolat corresponent. S'ha de tenir en compte que la documentació que faciliti el consolat ha de ser suficient per sortir del país.

- Comprovació de la vinculació familiar o de referents al país on es vol traslladar.

- Petició expressa de la persona interna de gaudir el període de llibertat condicional al seu país de residència (que pot coincidir o no amb el país de origen).

- Declaració de compromís d'abandonar l'Estat espanyol.

Si el JVP estableix mesures de control i seguiment de l'alliberat/da al seu país de residència, s'ha d'aportar, si escau, un dels següents compromisos:

- compromís dels serveis socials de referència al país de compliment de la llibertat condicional, de control i seguiment trimestral.

- compromís del consolat espanyol al país de compliment de la llibertat condicional, de control i seguiment trimestral.

- de qualsevol altre organisme que es consideri adient per fer aquest seguiment.

Cal preveure els mecanismes necessaris per garantir que, un cop autoritzada aquesta modalitat, l'intern/a abandoni el territori de l'Estat espanyol i arribi a la seva destinació, tant si el JVP ha establert mesures com si no. Als efectes de donar compliment a la resolució judicial, l' AIS s'ha d'encarregar de coordinar i controlar l'expulsió de l'intern/a, fent les gestions necessàries de coordinació amb els cossos policials corresponents.

La sortida del país es pot dur a terme en diferents tipus de transport, però per a les persones internes extracomunitàries és obligatori que es faci en avió. Per aquest motiu, i per a assegurar que la persona interna ha sortit del país, s'ha de rebre de la comissaria de frontera de l'aeroport per on surti l'intern/a el rebut de confirmació que aquesta s'ha dut a terme.

Per això, el/la cap del Servei de Suport a l'Execució Penal ha de lliurar a l' AIS i als responsables policials de l'aeroport les dades, el bitllet d'avió i el passaport (interns/es no comunitaris/àries) o targeta d'identificació (interns/es comunitaris/àries).

El/la treballador/a social del centre penitenciari, per el cas que la persona interna no disposi de mitjans econòmics, ha de fer les gestions necessàries per tal que el Servei de Suport a l'Execució Penal es faci càrrec de les despeses del viatge de retorn. Malgrat això, i amb la finalitat d'optimitzar els recursos econòmics públics,

l'equip multidisciplinari ha d'incloure, com un requeriment, la planificació d'un Pla d'estalvi dins del programa individual de tractament (PIT), signat per l'intern/a, en el cas d'aquells/es interns/es als/a les quals se'ls pugui aplicar aquesta modalitat de sortida del territori.

En relació amb les persones internes comunitàries que utilitzin un altre mitjà de transport per sortir del país, s'ha de comprovar, de la manera més fefaent possible, que han arribat a la seva destinació.

6. INTERVENCIÓ AMB LA POBLACIÓ RECLUSA ESTRANGERA

En la trobada organitzada per la Conferència europea de la probation l'any 2008 sobre Els estrangers a les presons europees: de les bones pràctiques a les bones polítiques, en tots els casos es va plantejar, com una bona pràctica, la necessitat d'introduir elements que eliminin, o com a mínim minorin, els efectes de doble discriminació, producte de la situació d'estrangeria combinada amb la situació d'empresonament. En aquest sentit, es van assenyalar alguns elements, molts dels quals ja estan incorporats en la pràctica quotidiana de gestió penitenciària. En destaquen els següents:

- L'ensenyament de l'idioma/es dels país d'estada.
- L'alfabetització prèvia dels que no coneixen ni la seva pròpia llengua.
- La no-ubicació en galeries o centres penitenciaris específics.
- La garantia del respecte a la diversitat.
- La realització de programes de treball individuals (sentence plann) per a cada estranger/a, d'acord amb un arbre de decisions fonamentat en les possibilitats de regularitzar o no la seva situació legal, un cop finalitzada la condemna.

A) Objectius d'intervenció individual específics amb la població estrangera

L'ingrés d'una persona estrangera a un centre penitenciari implica l'activació de les mateixes accions de l'equip multidisciplinari que per als nacionals; però, a més a més, s'ha de cuidar molt especialment el control i la intervenció sobre variables específiques imprescindibles per poder avaluar el nivell real de possibilitats de reintegració en el nostre país i les alternatives legals disponibles. En aquesta valoració s'ha d'incloure molt especialment la planificació d'objectius de treball que evitin situacions de sortida a l'exterior on la persona estrangera es vegi abocada a la inclusió en circuits de marginalitat i exclusió social.

Els objectius principals de treball de l'equip multidisciplinari amb una persona estrangera són els següents:

1. S'ha de tenir cura que l'intern/a, especialment si és estranger/a, compregui la normativa interna del centre i del mòdul on es troba ubicat/da.
2. Cal recollir i analitzar informació molt especialment respecte a:
 - a. Si té documentació (passaport o altres tipus de document identificatiu expedit al seu país d'origen

- o residència).
- b. Si hi ha obert algun procediment d'expulsió.
- c. Si ha obtingut permís de residència i/o de treball i vigència d'aquests.
- d. Si té familiars al territori espanyol i situació de regularitat d'aquests.
- e. Si hi ha altres elements d'arrelament: empadronament, activitat laboral, informe de serveis socials del municipi així com anys que porta vivint al nostre país.
- f. Motius del procés migratori i moment d'inici.
- g. Elements de risc en relació a l'activitat delictiva.

Tota aquesta informació resulta imprescindible per poder ajustar posteriorment el procés de reinserció de la persona interna.

3. En el cas de persones internes estrangeres en situació preventiva, s'ha d'insistir especialment, si escau, sobre la renovació dels permisos de residència i/o treball que tinguin autoritzats en les dates i terminis corresponents.

4. A totes les persones internes estrangeres, incloses les que estan en situació preventiva, se'ls ha de fer especial èmfasi en la importància de tenir documentació que les identifiqui així com que l'Administració tingui coneixement de quin és el seu país d'origen.

5. Orientació sobre els processos de retorn a l'exterior. En l'elaboració dels itineraris i plans de treball és imprescindible comptar amb la participació i la voluntarietat de les persones internes. El paper del/de la professional referent ha de ser el d'orientador i d'aclaridor de l'opció més adient a les condicions individuals de les persones ateses, però s'ha de ser ferm i clar en les possibles opcions, oferint una informació i orientació realistes respecte a les seves possibilitats.

Els processos de sortida depenen de la combinació de les variables especificades al punt b d'aquest apartat. Resumidament, es pot dir que, tenint en compte les condicions objectives, les trajectòries socials, la valoració penal i penitenciària i especificitats que imposa la legislació d'estrangeria, els itineraris tenen en compte els dos únics camins possibles:

a. Regularització:

- Actuacions encaminades a demostrar la situació administrativa anterior a l'ingrés i mantenir-la actualitzada sobre la base de les dades objectives;
- Treballar per regularitzar la situació d'aquells/es interns/es que compleixen les condicions objectives requerides a la legislació vigent.

b. Retorn al país d'origen o residència:

- actuacions destinades a interns/es que no poden accedir a les condicions de les regularitzacions i que poden acollir-se o es troben afectats/des per alguna de les mesures o programes que impliquin la sortida del territori de l'Estat (expulsions, llibertat condicional al país de procedència o bé, compliment de condemna als països d'origen, etc.).

L'orientació per establir una de les formes de retorn a l'exterior pot variar en canviar les condicions objectives de les persones i, per tant, els/les professionals de

referència s'han d'encarregar de mantenir actualitzat tant el procés individual com els plans de treball de les persones internes que tenen assignades.

6. La forma de retorn i pla de treball elaborats pels professionals de referència s'han de validar per la junta de tractament, mitjançant la proposta que formuli l'equip multidisciplinari corresponent, perquè s'integrin en el PIT de l'intern/a.

7. En el PIT d'una persona interna estrangera s'ha de planificar necessàriament la participació en programes i activitats segons el que s'estableix en aquesta Circular i els criteris específics que per a aquesta població es recullen al Programa marc d'organització curricular.

8. Totes les actuacions referides a la població d'origen estranger han de quedar reflectides a l'agenda de tractament pel/per la professional de referència, per facilitar-ne el coneixement a la resta de professionals en el cas que es produeixi un canvi de centre penitenciari de la persona interna.

B) Oferta de programes i activitats per a la població estrangera

La Llei orgànica 1/1979, de 26 de setembre, general penitenciària (LOGP) no fa cap referència als interns estrangers, és a dir, no es considera la condició d'estranger com una variable a la qual s'hagin d'associar conseqüències específiques en matèria de règim i tractament penitenciaris, els quals s'han de regir pel principi general d'igualtat i no-discriminació, conforme a l'article 3 de l'esmentada Llei. Per tant, les persones internes estrangeres accedeixen en igualtat de condicions que la resta d'interns/es als programes d'intervenció que es desenvolupen als centres penitenciaris. Però això no ha de fer oblidar que, generalment, presenten dificultats en algunes competències que poden obstaculitzar-ne la integració, tant penitenciària com a la societat, especialment aquelles relacionades amb el coneixement de l'idioma i les referències culturals. Per tant, el coneixement de les llengües de Catalunya així com el coneixement de l'entorn cultural de la societat d'acollida resulten eines imprescindibles per facilitar la comunicació i integració. Igualment, i amb la finalitat de garantir una convivència pacífica i tolerant als centres, resulta especialment

D'altra banda, a Catalunya es troba vigent la Llei 10/2010, del 7 de maig, d'acollida de les persones immigrades i de les retornades a Catalunya. Aquesta Llei vincula les necessitats de formació de la població estrangera en els eixos següents:

- Adquisició i aprofundiment de competències lingüístiques bàsiques,
- Foment de la millora dels coneixements laborals i d'estrangeria,
- Coneixements de la societat d'acollida, drets i deures fonamentals, les llibertats públiques, la democràcia, la tolerància i la igualtat entre homes i dones.

Per tant, el Pla de treball de les persones internes estrangeres ha de regular activitats dirigides a incrementar la formació en aquests tres eixos. Per tal de donar compliment al que es preveu a la Llei d'acollida, el Pla de treball ha d'establir una execució a curt termini que compleixi els requisits mínims de continguts i de durada previstos a la Llei.

7. CRITERIS DE CLASSIFICACIÓ I SORTIDES A L'EXTERIOR

A) La classificació

En l'exposició de motius del RP de 1996, malgrat destacar la major presència de persones internes estrangeres dins de la població penitenciària com un dels canvis substancials produïts al llarg dels últims anys, també s'hi especifica que el text de la disposició incorpora la majoria de les recomanacions del Consell d'Europa relatives a les persones recluses estrangeres, les quals no poden ser discriminades per raó de la seva nacionalitat.

Per tant, a l'hora d'establir criteris de classificació de la població estrangera, s'ha d'analitzar el que determina l'article 102 del RP. En primer lloc, no es pot oblidar que la classificació ha de ser individualitzada i que, per tant, els criteris expressats més endavant són orientatius i han de ser adaptats a la realitat de cada cas. D'altra banda, l'RP estableix com a variables, que cal ponderar en l'avaluació per a una classificació, les següents: història individual, familiar, social i delictiva, personalitat, durada de les penes, medi social al qual retornarà i recursos de què disposa, facilitats i dificultats que hi hagi per facilitar el bon èxit del tractament.

Habitualment, la població estrangera presenta una sèrie de dificultats específiques molt rellevants, com la manca de documentació de residència i de treball i poques possibilitats de regular la seva situació al país, la qual cosa impossibilita aconseguir un lloc de treball de manera legal. També és habitual la manca de vincles familiars, i en molts casos, de domicili fix. Tots aquests factors suposen factors importants d'exclusió social que incrementen el risc de trencament de condemna i de reincidència delictiva.

En funció de tot això, en el cas d'aquelles persones internes estrangeres que en la sentència condemnatòria no s'ha determinat la substitució de la pena per l'expulsió del territori nacional, s'ha d'aplicar la legislació penitenciària vigent, considerant les variables socials (documentació identificativa aportada, disponibilitat o no de residència legal, possibilitat o no de desenvolupar una feina amb contractació, vinculació familiar disponible al nostre país, recursos externs de què disposa...) com a variables d'anàlisi molt destacades que cal tenir present en el procés de classificació i en la confecció del procés de sortida que ha de seguir l'intern/a. En termes generals, l'absència de vincles sociofamiliars al territori espanyol i l'absència de documentació regularitzada són variables que determinen, en principi, la proposta en segon grau de classificació.

En el cas d'aquelles persones internes estrangeres en relació amb les quals consti una resolució judicial i/o administrativa d'expulsió del territori nacional, tant si l'expulsió està disposada com si està en tràmit, a més de les variables habituals, s'ha de tenir en compte aquesta circumstància i requereix d'un estudi específic. Aquesta variable s'ha de fer constar en qualsevol proposta, tant de classificació com de possible permís ordinari, adjuntant la valoració que la junta de tractament fa del risc que representa aquesta situació. El criteri general també serà la proposta en segon grau per a aquestes persones internes amb expedient judicial d'expulsió.

D'altra banda, i en relació a les persones internes sub-

jectes a procediment o resolució d'extradició i fins que pugui fer-se efectiva l'extradició acordada per l'Audiència Nacional, l'intern/a pot complir les causes penades pels tribunals espanyols de conformitat amb el sistema de graus establert en l'article 72.1 de la LOGP, i les juntes de tractament han de proposar la classificació que correspongui en cada cas. En aquest sentit, cal tenir en compte que la presó preventiva per un procediment d'extradició, d'acord amb la jurisprudència del TC, no té la mateixa naturalesa jurídica que la presó provisional i, per tant, no es poden aplicar als expedients d'extradició les normes materials i processals sobre la presó provisional prevista a la Llei d'enjudiciament criminal.

Malgrat això, s'han d'adoptar totes les mesures necessàries per a assegurar el compliment de la resolució d'extradició i evitar qualsevol situació que la pugui posar en risc. Lògicament, per a qualsevol eventual sortida o permís de l'intern/a, s'ha de sol·licitar autorització prèvia a l'òrgan judicial que ha disposat la presó provisional en la causa d'extradició.

B) Els permisos de sortida i les sortides programades

La normativa penitenciària vigent no ha previst especialitats per als permisos de les persones internes estrangeres i les recomanacions internacionals incideixen en el fet que aquestes puguin accedir-hi sense discriminacions. Tenint en compte l'article 156 de l'RP, que estableix com a motius denegatoris dels permisos la probabilitat de comissió de nous delictes, de no-reingrés i de repercussió perjudicial per al tractament, encara que l'estrangeria en si mateixa no es pugui considerar causa de denegació de permisos, s'ha de tenir en compte, de forma qualificada, l'existència de suport social, familiar o institucional.

D'altra banda, i en aquesta mateixa línia argumental, resultaria lògic denegar la concessió de permisos a les persones recluses estrangeres indocumentades que es neguin a ser documentades, o respecte de les quals no sigui possible obtenir documentació, o de les quals s'hagi resolt l'expulsió en resolució judicial o administrativa, atès que el risc de trencament de condemna és evident.

Per tant, la concessió de permisos i sortides programades requereix l'estudi de l'entorn on s'hagi de gaudir el permís i, de manera molt qualificada, s'han d'estudiar i valorar les variables que ofereixin garanties d'un bon ús del permís o de la sortida i que el risc de trencament quedi minimitzat (temps d'estada previ a la comissió delictiva al nostre país, vinculació familiar amb parents de primer grau residint al territori espanyol, fills escolaritzats al nostre país, etc.). D'altra banda, l'inici d'un procés de sortides de permís implica que l'intern/a estranger/a pot complir criteris per poder accedir, en el seu moment i, si escau, al medi obert.

En tot cas, quan es tracti d'un permís per renovació o gestió de tràmits administratius personalíssims d'interns/es residents legalment, la unitat que determini la direcció del centre penitenciari, amb l'acord previ favorable de la junta de tractament, ha de tramitar tot el que sigui necessari per tal que l'intern/na pugui renovar la seva documentació personal quan s'escaigui, incloent-hi la sol·licitud per efectuar la sortida del centre, amb les mesures de seguretat necessàries, a l'autoritat judicial corresponent en el cas de

les persones internes preventives i adreçada al Servei de Classificació, quan es tractin de penades. S'ha de tenir en compte que en molts dels tràmits relacionats amb la documentació no és necessària la presència de la persona interessada, i que pot ser realitzada per una persona degudament autoritzada.

En termes general, s'aplica en aquesta matèria el que disposa la Instrucció 4/2005, de la DGRPR, relativa a determinades condicions per a l'accés a permisos de sortida i a sortides programades d'interns en règim ordinari i els criteris orientadors sobre permisos ordinaris de menys de 48 hores i sortides programades dels interns a l'exterior, del Servei de Rehabilitació, de 2003.

C) L'accés al medi obert

En coherència amb els apartats anteriors, no podran accedir al règim obert aquelles persones internes estrangeres en relació amb les quals hi hagi una resolució judicial o administrativa d'expulsió del territori nacional.

En la resta de casos, la junta de tractament ha d'estudiar si compleix amb algun dels supòsits previstos en la legislació d'estrangeria per a l'obtenció d'una autorització de residència. L'equip multidisciplinari ha de recopilar la informació necessària per tal de conèixer el temps d'estada al territori nacional previ a l'ingrés a presó, vinculació familiar amb membres de primer grau a Espanya, vinculacions prèvies amb associacions, cursos de formació previs a l'ingrés, en definitiva tot allò que pugui suposar una vinculació prèvia a l'ingrés a presó. També s'ha d'informar sobre la disponibilitat de mitjans de subsistència suficients o sistemes de protecció social o prestacions de serveis socials que els puguin suplir.

Abans de procedir a la valoració i proposta de classificació en tercer grau de tractament, article 83 del RP, d'una persona interna estrangera, la junta de tractament ha de valorar si aquesta reuneix les condicions que acreditin la possibilitat d'accedir a una autorització de treball per a penats (ATP) d'acord amb la normativa vigent i els criteris següents:

1) Trobar-se en situació de residència o d'estada per estudis en el moment de la condemna.

2) Trobar-se en uns dels supòsits del títol V del RLOE per a obtenir una autorització de residència temporal per circumstàncies excepcionals: arrelament, protecció internacional, raons humanitàries, i estrangers/es que col·laborin amb autoritats o per raons d'interès públic. Entre aquests supòsits, destaquen, per la seva major freqüència, els d'arrelament. Aquests són:

- Per arrelament laboral, els/les estrangers/es que acreditin la permanència continuada a Espanya durant un període mínim de dos anys, sempre que no tinguin antecedents penals a Espanya i en el seu país d'origen, i que demostrin l'existència de relacions laborals la durada

de les quals no sigui inferior a un any.

- Els/les estrangers/es que acreditin la permanència continuada a Espanya durant un període mínim de tres anys i acreditin vincles familiars amb altres estrangers/es residents (els vincles familiars s'entendran referits exclusivament als cònjuges, ascendents i descendents en línia directa) o bé presentin un informe, que acrediti la seva inserció social, emès per l'ajuntament on tingui el seu domicili habitual. En virtut d'un acord de la DGRPR amb la Subdelegació del Govern a Barcelona, i fins que les autoritats competents no determinin el contrari, els informes que emetin els serveis socials penitenciaris són vàlids als efectes d'acreditar l'arrelament (en substitució de l'informe dels serveis socials municipals).

- Quan es tracti de fills/es de pare o mare originàriament espanyols.

3) Trobar-se en el moment de la condemna o en el de la resolució en tercer grau o concessió de la llibertat condicional, en un dels supòsits dels articles 147 i següents del RLOE per l'obtenció d'una autorització de residència de llarga durada.

En aquest cas, s'ha d'aportar la documentació que acrediti la residència legal prèvia en Espanya durant cinc anys (TIE) o, si escau, que l'estranger/a es troba en algun dels supòsits recollits a l'article 148.3 del mateix reglament.

4) Les persones estrangeres a les quals s'hagi autoritzat treballar, en virtut d'allò que es preveu a la legislació vigent sobre estrangeria²⁷, poden tornar a ser autoritzades a treballar sempre que es mantinguin les condicions que van motivar, en el seu moment, la concessió de validesa com a permís o autorització de treball a un altre tipus.

Fundación Paulino Torras Domènech

Observadora no gubernamental de la Organización Internacional de las Migraciones (O.I.M.)
Colaboradora de la Organización Internacional del Trabajo (O.I.T.)

Departamento de actividades culturales
dac@fptd.org
www.itinerauniversitas.org

